

національної ідентичності. Успішність цього процесу можлива лише за умови міждисциплінарної співпраці юристів, лінгвістів і фахівців з європейського права.

Список використаних джерел:

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>
2. Сьох К.Я., Гультай М.М. Особливості правничої термінології Європейського Союзу/*Експерт: парадигми юридичних наук та державного управління*. № 6. Київ. 2022. С. 56-61 [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-6\(24\)-56-61](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-6(24)-56-61)
3. Lenaerts K. European Union constitutional law: The *acquis* and its constitutional identity // *European Law Review*. 2021. Vol. 46, Issue 1. P. 3–18. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/760344/IPOL_STU%282024%29760344_EN.pdf?utm_source=chatgpt.com

Тернавська Вікторія Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент

ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Права та свободи людини і громадянина становлять зміст конституційно-правової політики кожної цивілізованої держави, визначають гуманістичний вектор міжнародної політики співіснування та подальшої співпраці міжнародного товариства у XXI ст. Права і свободи мають бути конкретними та забезпеченими, що зумовлює необхідність викладати їх не просто як вид можливої та дозволеної поведінки, наприклад, кожен має право на повагу до його гідності згідно з частиною першою статті 28 чинної Конституції України. Визначаючи права і свободи, потрібно також указувати на їх охорону, захист, забезпечення, гарантування чи відтворення державою [1, с. 88]. Як слушно зауважують українські правознавці, «права людини, не підкріплені засобами їхньої реалізації та захисту, припиняють бути правами, перетворюючись у декларації» [2, с. 181]. Відповідно, гарантії реалізації та захисту прав і свобод є важливим елементом конституційно-правового статусу особи, а також тим чинником, що вказує на реальний стан правової державності, верховенства права та законності.

У правовій доктрині категорія «гарантії прав людини» визначається як «система загальних і спеціальних юридичних засобів та інститутів, спрямованих на сприяння реалізації прав людини, а також забезпечення їх всебічної охорони та захисту від порушень» [3, с. 53]. До загальних гарантій відносять політичні, соціально-економічні, ідеологічні, які створюють відповідні належні умови для практичної реалізації конкретних прав і свобод. Спеціальні (юридичні) гарантії є визначені в законах та інших нормативно-

правових актах правові засоби і способи, за допомогою яких реалізуються, охороняються та захищаються права і свободи людини і громадянина. Однак закріплення в Основному Законі держави основних прав і свобод та конкретизація їх змісту у нормативно-правових актах ще не гарантує особі можливість реалізації та ефективного захисту всіх цих прав і свобод. Саме тому Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012 (справа про рівність сторін судового процесу) зазначив, що конституційні права і свободи є фундаментальною основою існування та розвитку Українського народу, а тому держава зобов'язана створювати ефективні організаційно-правові механізми для їх реалізації, оскільки їх відсутність нівелює сутність конституційних прав і свобод, що призводить до їх суто декларативного характеру, неприйняттого для правової держави [4]. Однак, якщо гарантії реалізації окремих прав і свобод сьогодні зумовлені таким об'єктивним фактором, як воєнний стан, то гарантії захисту не можуть, на нашу думку, залежати від жодних обставин. Це питання має підвищене соціально-правове значення, оскільки кількість осіб, які постраждали від військової агресії Російської Федерації проти України, втративши своє майно та зазнавши поранень, фізичних і психологічних катувань, сексуального насилля, зростає в рази порівняно з періодом 2014–2021 років. При цьому, ступінь і характер втрат є різним для кожного, а тому кожна постраждала від військової агресії особа потребує індивідуального підходу та тієї допомоги, що гарантована для осіб з певним правовим статусом. Кількість загиблих серед цивільного населення зростає щомісяця. Так, за даними Управління Верховного комісара з прав людини у період з 24 лютого 2022 року по 31 березня 2025 року в Україні загиблих серед цивільного населення щонайменше 12 910 людей, у тому числі 682 дитини, та майже 30 700 людей отримали поранення [5].

Організаційно-правові чи то інституційні гарантії – це визначені в нормативно-правових актах державні та недержавні інституції, які здійснюють на національному та міжнародному рівнях захист прав і свобод людини і громадянина юрисдикційними та неюрисдикційними способами (в цивільному праві форми). Так, відповідно до статті 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом; кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України; кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [6]. Крім того, незалежними інституціями, які здійснюють ефективний захист прав людини є адвокатура, медіація, правозахисні громадські організації. Так, наприклад, за період роботи Секретаріату Уповноваженого з липня 2022 року по липень 2025 року в умовах повномасштабної війни було розглянуто понад 330 тис. звернень громадян, які перебувають в Україні і за кордоном; проведено 12 тис. моніторингових

візитів та відвідувань різних установ на предмет додержання прав людини; надано 11 тис. позицій до проєктів нормативно-правових актів, які спрямовані на поліпшення правового положення людини і громадянина в Україні; підготовлено понад 18 тис. рекомендацій органам публічної влади щодо усунення порушень прав людини та забезпечення умов для реалізації громадянами їх законних прав і свобод [7]. Серед недержавних інституцій можна відзначити Харківську правозахисну групу, яка вже протягом тридцяти років здійснює активно захист прав і свобод громадян, безкоштовно надаючи юридичні консультації та здійснюючи в окремих випадках представництво в суді, маючи також практичний досвід роботи з ЄСПЛ.

Велика робота проводиться і на міжнародному рівні щодо захисту українських громадян, постраждалих від російської військової агресії. Так, з метою реалізації пункту 4 Української Формули миру, який передбачає звільнення українських військовополонених, незаконно утримуваних цивільних осіб і повернення незаконно вивезених українських дітей, у 2024 році було створено Робочу групу при Координаційному штабі з питань поводження з військовополоненими, до якої увійшли Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Офіс Генерального прокурора, СБУ, представники громадських організацій. Серед основних завдань Робочої групи: координація зусиль на рівні ООН та інших міжнародних організацій; адвокація, яка включає розширення переліку майданчиків, що можуть використовуватися для обговорення повернення громадян до України; робота над ідентифікацією місць утримання та переміщення українських громадян, які утримуються на території Російської Федерації і тимчасово окупованих територіях; безпосередній доступ та механізм повернення українських громадян тощо. Крім того, Комісар Ради Європи з прав людини опублікував у липні 2025 року спеціальний Меморандум щодо елементів прав людини для миру в Україні, в основу якого лягли *аналітичні матеріали українських правозахисних організацій щодо звільнення цивільних осіб, які незаконно утримуються Російською Федерацією* [8]. У цілому, результатом спільної роботи органів державної влади України з неурядовими організаціями за посередництва міжнародних партнерів є періодичне звільнення з російського полону українських військових, повернення з території Російської Федерації та тимчасово окупованих територій незаконно утримуваних цивільних громадян України та повернення насильно вивезених українських дітей. Зокрема, станом на липень 2025 року в рамках обміну в Україну повернуто 5757 військовополонених, 294 цивільних заручників, 1378 дітей [9].

Водночас, незважаючи на ефективну роботу державних і недержавних інституцій, залишаються питання, які можуть бути вирішені виключно в судовому порядку, зокрема, захист людської гідності українських громадян, які пройшли через фільтраційні табори, зазнавши не лише фізичного насилля, але і психологічного тиску та морального приниження. Однак саме питання захисту людської гідності є найбільш складним та потребує дієвого механізму, що не залежатиме від бажання держави-агресорки виконувати рішення національних і міжнародних судових інституцій. Таким чином, одним із

важливих завдань конституційно-правової політики на сьогодні є удосконалення всього механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина, де одним із важливих елементів є гарантії захисту.

Список використаних джерел:

1. Колодій А. М., Тернавська В. М., Колодій О. А. Модернізація Конституції України – головний напрямок правотворчої діяльності в умовах післявоєнного відновлення. *Нове українське право*. 2024. № 1. С. 83-92.
2. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри. / Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. К.: Ваіте, 2021. 528 с.
3. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін. Х.: Право, 2017. 952 с.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-12#Text>
5. ООН: В Україні загинуло щонайменше 13 тисяч цивільних. DW. 08.04.2025. URL: <https://www.dw.com/uk/oon-z-pocatku-vtorgnenna-rf-v-ukraini-zaginulo-sonajmense-13-tisac-civilnih/a-72179370>
6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Офіс Омбудсмана виконує важливу місію – захист прав людини. *Омбудсман України*. 01.07.2025. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/ofis-ombudsmana-vikonuye-vazhlivu-misiyu-zahist-prav-lyudini
8. Комісар Ради Європи з прав людини у своєму меморандумі використав Стратегію звільнення цивільних, розроблену Центром громадянських свобод. *Центр громадянських свобод*. 14.07.2025. URL : <https://ccl.org.ua/news/komisar-rady-yevropy-z-prav-lyudyny-u-svoeyemu-memorandumi-vykorystav-strategiyu-zvilnennya-cyvilnyh-rozroblenu-czentrom-gromadyanskyh-svobod/>
9. Україна повернула з полону понад 5750 українців, з яких майже 300 цивільних – Лубінець. *Дзеркало тижня*. 02 липня. 2025. URL : <https://zn.ua/ukr/war/ukrajina-povernula-z-polonu-ponad-5750-ukrajintsiv-z-jakikh-majzhe-300-tsivilni-lubinets.html>